

**LIBERALIZACIJA TRŽIŠTA ELEKTRIČNE ENERGIJE U REPUBLICI SRPSKOJ – ANALIZA
STANJA U 2020. GODINI I PROJEKCIJA BUDUĆIH TRENDOVA****LIBERALIZATION OF THE ELECTRICITY MARKET IN THE REPUBLIC OF SRPSKA -
ANALYSIS OF THE SITUATION IN 2020 AND PROJECTION OF FUTURE TRENDS**

Dunja MIRJANIĆ, MH „Elektroprivreda Republike Srpske“ a.d. Trebinje, Republika Srpska, BiH
Željko MARKOVIĆ, Univerzitet u Beogradu – Elektrotehnički fakultet, Deloitte d.o.o. Beograd, Srbija
Tihomir DABOVIĆ, MH „Elektroprivreda Republike Srpske“ a.d. Trebinje, Republika Srpska, BiH
Siniša GLIŠIĆ, MH „Elektroprivreda Republike Srpske“ a.d. Trebinje, Republika Srpska, BiH

KRATAK SADRŽAJ

Liberalizacija tržišta električne energije u zemljama članicama Evropske Unije je proces koji je okončan, što se ne može reći i za zemlje zapadnog Balkana, gdje se mogu uočiti različiti stepeni otvorenosti tržišta električne energije od zemlje do zemlje, pa čak i unutar zemlje, što se vidi na primjeru Bosne i Hercegovine. U Republici Srpskoj, formalno-pravni uslovi za otpočinjanje procesa liberalizacije tržišta električnom energijom su se stekli stupanjem na snagu Zakona o električnoj energiji, krajem 2007. godine i Pravilnikom o snabdijevanju kvalifikovanih kupaca i postupku promjene snabdjevača, koji je stupio na snagu krajem 2014. godine. Ipak do otpočinjanja stvarnog procesa otvaranja tržišta električne energije nije došlo sve do stupanja na snagu Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o snabdijevanju kvalifikovanih kupaca i postupku promjene snabdjevača, koji je stupio na snagu u martu 2019. godine.

U radu se najprije ispituju i analiziraju do sada sprovedene aktivnosti na liberalizaciji tržišta električnom energijom, i daje ocjena u pogledu dosadašnjih rezultata. Dalje se analiziraju potrebni uslovi i pitanja koja se nameću pred sprovođenje daljeg otvaranja tržišta električne energije u Republici Srpskoj. Na kraju, u tekstu se analiziraju najvažnije aktivnosti koje očekuju sve relevantne činioce, u prvom redu Vladu RS, potom resorno ministarstvo i RERS, snabdjevače kao i privredne subjekte koji aktivno učestvuju u oblikovanju tržišta električne energije u cilju pripreme tržišta za dalju liberalizaciju i ostvarenja uslova za njeno uspješno okončanje.

Ključne reči: Liberalizacija tržišta električne energije, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina, Elektroprivreda Republike Srpske, Unutrašnje tržište električne energije

ABSTRACT

Liberalization of the electricity market has been completed in the member states of the European Union. The same cannot be said for the countries of the Western Balkans, where different levels of liberalization of the electricity market can be observed from country to country and even within the country, which can be seen in Bosnia and Herzegovina. In the Republic of Srpska, the legal conditions for starting the process of liberalization of the electricity market were acquired with the entry into force of the Law on Electricity at the end of 2007 and the Rulebook on Supplying Qualified Customers and the Procedure for Changing Suppliers, which entered into force at the end of 2014. However, the actual process of opening the electricity market did not begin until the Rulebook on Amendments to the Rulebook on the Supply of Qualified Customers and the Procedure for Changing Suppliers came into force, and entered into force in early 2019.

The paper first examines and analyses the activities that are carried out so far on the liberalization of the electricity market, and provides an assessment in terms of current results. The necessary conditions and issues that arise before the further opening of the electricity market in the Republic of Srpska are further analysed. Finally, the text analyzes the most important activities that await all relevant stakeholders, first the RS Government, and then the Ministry of Energy and regulatory body – RERS, as well as all companies that actively participate in shaping the electricity market in order to prepare the market for further liberalization and conditions for its successful completion.

Key words: Liberalization of the electricity market, Internal electricity market, Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina, Electrical Industry of Republic of Srpska

UVOD

Liberalizacija tržišta električne energije u globalnim razmjerama je proces koji je započeo prije više od tri decenije i koji u pojedinim zemljama još nije okončan. Može se reći da se i u zemljama gdje je ovaj proces nominalno okončan, uspostavljeno tržište električne energije u svom funkcionisanju i dalje suočava sa određenim problemima koji su izazvani kako promjenama sa političkog i ekonomskog aspekta, tako i sa aspekta tehničkog i tehnološkog razvoja. Inicijalna ideja liberalizacije tržišta električne energije je bila da se u skladu sa teorijskim modelom perfektnog konkurentskog tržišta, kroz povećanje efikasnosti, dođe do smanjenja cijene električne energije. Zagovornici ove ideje su često povlačili paralelu sa sprovedenom liberalizacijom u telekomunikacionom sektoru, gdje je uvođenje konkurencije zaista dovelo do unapređenja kvaliteta usluga i smanjenja njihovih cijena. Iako na prvi pogled slični, prvenstveno u pogledu infrastrukture mreže, telekomunikacioni i elektroenergetski sektor imaju bitnu razliku u tome što se telekomunikacioni sektor bavi samo pružanjem usluga, dok elektroenergetski sektor pored pružanja usluge prenosa i distribucije ima i segment proizvodnje električne energije. Stoga je proces liberalizacije tržišta električne energije morao da prati i proces razdvajanja djelatnosti. Kako prenos i distribucija električne energije imaju karakteristike prirodnog monopola, u ove dve djelatnosti nije imalo smisla uvoditi konkurenciju, pa su ostale kao regulisana djelatnost, dok se u sklopu procesa liberalizacije u segmentu proizvodnje i snabdijevanja električnom energijom uvodi konkurencija.

Imajući u vidu da je elektroprivredni sektor prije početka liberalizacije bio organizovan kao vertikalno i horizontalno integrisan monopol, vrlo često u državnom vlasništvu, da bi se realizovao proces liberalizacije, bilo je potrebno sprovesti čitav niz koraka. Ti koraci su: vertikalno razdvajanje proizvodnje, prenosa, distribucije i snabdijevanja krajnjih kupaca, horizontalno razdvajanje proizvodnje i snabdijevanja, formiranje nezavisnog regulatornog tijela i regulisanje tzv. „mrežnih“ djelatnosti (djelatnosti u okviru kojih se pruža usluga pristupa električnoj mreži prenosnog, odnosno distributivnog sistema), uvođenje konkurencije u segment proizvodnje i snabdijevanja i kreiranje tržišta veleprodaje i maloprodaje. Razdvajanje proizvodnje i snabdijevanja od „mrežnih“ djelatnosti u postupku liberalizacije je vršeno kroz nekoliko različitih oblika i to: kroz funkcionalno izdvajanje, razdvajanje računovodstvenih računa, pravno razdvajanje i razdvajanje vlasništva, koje na kraju i predstavlja krajnji cilj restrukturiranja.

Proces liberalizacije tržišta se uglavnom odvijao postupno, tako što se od početnog modela organizacije tržišta električnom energijom kao vertikalno i horizontalno integrisanog monopola, u fazama kretao preko modela jednog kupca (gdje se uvodi konkurencija u proizvodnji električne energije) ka tržišnim modelima: modelu tržišta na veliko (uvođenje konkurencije u veleprodajnom segmentu) i modelu tržišta na malo (uvođenje konkurencije u maloprodajnom segmentu), gdje slobodu izbora imaju svi krajnji kupci.

Iako je proces liberalizacije tržišta električne energije u zemljama članicama Evropske Unije okončan, to se ne može reći i za zemlje zapadnog Balkana, gdje se mogu uočiti različiti stepeni otvorenosti tržišta električne energije od zemlje do zemlje, pa čak i unutar zemlje, što se može vidjeti na primjeru Bosne i Hercegovine. Stoga će se u ovom radu dati presjek unutrašnjeg tržišta električne energije u Bosni i Hercegovini i Republici Srpskoj, a potom će biti ispitane i analizirane sve do sada sprovedene aktivnosti na liberalizaciji tržišta električnom energijom, kao i potrebni uslovi i pitanja koja se nameću pred sprovođenje daljeg otvaranja tržišta električne energije.

STATUS OTVORENOSTI TRŽIŠTA U BOSNI I HERCEGOVINI I REPUBLICI SRPSKOJ U 2019. GODINI

Od 1. januara 2015. godine svi kupci električne energije u Bosni i Hercegovini (BiH) imaju mogućnost da biraju svog snabdjevača na tržištu. Po pitanju internog tržišta električne energije, u oba entiteta (Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska) postoji regulacija cijena za domaćinstva i male kupce, dok veleprodajne cijene nisu regulisane. U Republici Srpskoj za državne kompanije koje se bave proizvodnjom električne energije u toku 2020. godine je i dalje postojala regulacija cijena električne energije na pragu elektrane koja se isporučuje za snabdijevanje potrošača u okviru obaveze javne usluge, a mogućnost regulacije cijena proizvođačima za potrebe javnog snabdijevanja nije ukinuta ni novim Zakonom o električnoj energiji¹. Prema podacima iz 2019. godine unakrsna subvencija između malih komercijalnih kupaca i domaćinstava u prosjeku iznosi 26,3% (1).

U pogledu pristupa sistemu, postojeći pravni okvir omogućava ne diskriminatorski i transparentan pristup treće strane elektroenergetskoj infrastrukturi. Usklađene tarifne metodologije za rad sistema primenjuju se od 2014. godine, a za usluge prenosa, od 2016. godine.

¹ **Zakon o električnoj energiji (Sl. glasnik RS, broj 68/2020)**, usvojen je i proglašen ukazom u julu 2020. godine i stupa na snagu od 01. januara 2021. godine – u daljem tekstu samo novi Zakon o električnoj energiji

Tržišna pravila koja je Državna regulatorna komisija za električnu energiju (DERK) odobrila 2015. godine pružaju osnovni okvir za trgovinu na veliko i ne sprečavaju uspostavljanje organizovanog operatora tržišta električne energije. Međutim, kako državni zakon ne definiše nadležnosti za osnivanje takvog pravnog lica, uspostavljanje organizovanog tržišta električne energije je praktično blokirano. Tržišna pravila iz 2016. godine omogućila su nezavisnom operatoru sistema NOS BIH da upravlja balansiranim tržištem na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine. Mehanizam balansiranja se kontinuirano poboljšava, poslednja izmjena i dopuna pravila je bila 2019. godine, pa se može ocijeniti da se ovaj segment tržišta nalazi na zadovoljavajućem stepenu razvoja.

Što se tiče postupka razdvajanja operatora prenosnog i distributivnog sistema, na državnom nivou u Bosni i Hercegovini, zakonodavstvo koje se trenutno primjenjuje ne pruža okvir za razdvajanje operatora prenosnog sistema koje je usklađeno sa odredbama Trećeg energetskeg paketa. Novi Zakon o regulatoru, prenosu i tržištu električne energije i dopunski Zakon o uspostavljanju operatora prenosnog sistema za električnu energiju, čiji je cilj da transponuje Treći energetskegi paket na državni nivo, i na čijem donošenju insistira Ministarski savjet Energetske zajednice, i dalje nisu usvojeni. U praksi, vlade oba entiteta kontrolišu nezavisnog operatora sistema NOS BIH i prenosnu kompaniju „Elektroprenos“.

U Federaciji Bosne i Hercegovine, Zakon o električnoj energiji predviđa razdvajanje operatora distributivnog sistema, međutim to razdvajanje i dalje nije sprovedeno. U Republici Srpskoj, novi Zakon o električnoj energiji transponuje odredbe o razdvajanju iz Trećeg energetskeg paketa, tako da će distributivna djelatnost biti razdvojena od snabdijevanja sa danom stupanja ovog Zakona na snagu.

DERK je tokom 2019. godine pokrenula aktivnosti na transpoziciji i implementaciji REMIT-a u oblasti električne energije, da bi krajem 2019. godine bio usvojen Nacrt Odluke o transponiranju Uredbe (EU) o cjelovitosti i transparentnosti veleprodajnog tržišta energije, međutim puna transpozicija još nije okončana.

Tržište maloprodaje je liberalizovano. Ne postoje regulatorne prepreke za sve licencirane dobavljače da pružaju usluge na teritoriji Bosne i Hercegovine i svi kupci mogu promijeniti snabdjevača po svom izboru. Ipak, većinu kupaca i dalje snabdijevaju postojeći snabdjevači, tako da se bilježi veoma mali broj promjene snabdjevača. Rezervno snabdijevanje je ograničeno na period do dva mjeseca za kupce na tržišnom snabdijevanju, u slučaju bankrota ili oduzimanja licence njihovom snabdjevaču ili neuspješne promjene snabdjevača.

Zaštita energetskegi ugroženih kupaca je prenesena u legislativu entitetskih zakona, pri čemu ne postoji usaglašena definicija ovih kupaca na nivou BiH. U Republici Srpskoj, trenutno ne postoji institucionalizovana zaštita energetskegi ugroženih kupaca, a novi Zakon o električnoj energiji u glavi XIII prepoznaje energetskegi zaštićene kupce kao socijalno ugrožene krajnje kupce iz kategorije domaćinstava kojima je ovaj status priznat po osnovu stanja socijalne potrebe. U toku 2021. godine, po stupanju Zakona o električnoj energiji na snagu i nakon donošenja podzakonskih akata, u prvom redu Uredbe o uslovima za sticanje statusa energetskegi zaštićenog kupca, očekuje se da će u Republici Srpskoj zaštita ovog segmenta stanovništva zaživjeti i biti institucionalizovana.

U Republici Srpskoj, formalno-pravni uslovi za otpočinjanje procesa liberalizacije tržišta električnom energijom su se stekli stupanjem na snagu Zakona o električnoj energiji, krajem 2007. godine i Pravilnikom o snabdijevanju kvalifikovanih kupaca i postupku promjene snabdjevača, koji je stupio na snagu krajem 2014. godine, tako da je tržište formalno-pravno bilo otvoreno za sve kupce od 01. januara 2015. godine. Ipak, do otpočinjanja stvarnog procesa otvaranja tržišta električne energije nije došlo, budući da su kupci, koji su kvalifikovani za tržišno snabdijevanje, mogli da koriste, praktično u neograničenom roku, rezervno snabdijevanje po nižim, regulisanim cijenama. Neograničen rok rezervnog snabdijevanja je postojao sve do stupanja na snagu Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o snabdijevanju kvalifikovanih kupaca i postupku promjene snabdjevača, u martu 2019. godine, koji je ograničio rezervno snabdijevanje na šezdeset dana.

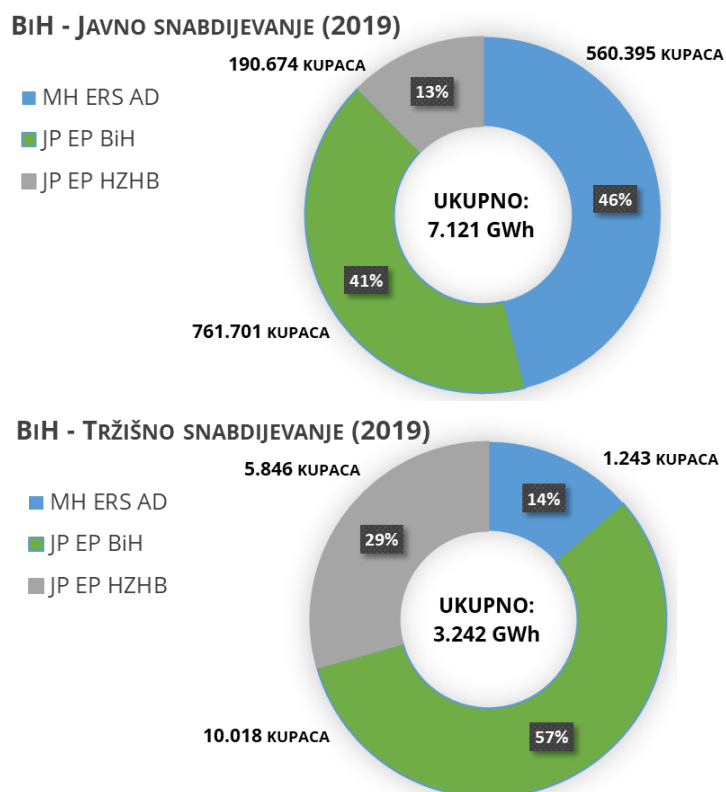
TRŽIŠTE ELEKTRIČNE ENERGIJE U BOSNI I HERCEGOVINI I REPUBLICI SRPSKOJ U 2019. GODINI

Tržište električne energije na veliko u Bosni i Hercegovini (što važi i za Republiku Srpsku), zasniva se uglavnom na bilateralnim ugovorima, a što se tiče entitetskih vertikalno integrisanih kompanija (JP „Elektroprivreda BiH“, JP „Elektroprivreda HZ HB“ i MH „Elektroprivreda Republike Srpske“ a.d.), jedino MH „Elektroprivreda Republike Srpske“ MP a.d, Trebinje, pored trgovine putem bilateralnih ugovora, trguje i na SEEPEX-u. Iako bilateralno tržište nije institucionalizovano, 15 licenciranih subjekata koji su bili aktivni tokom 2019. godine, su ostvarili promet od preko 5.793 GWh. Kupcima koji se snabdijevaju u okviru univerzalne usluge isporučeno je 6.588,78 GWh (odnosno 60,1% ukupne potrošnje krajnjih kupaca), dok je kupcima na tržišnom snabdijevanju isporučeno 4.371,07 GWh (odnosno 39,9%) (1). Najveći nosioci usluga su tri vertikalno integrisane kompanije sa funkcijama proizvodnje, trgovine i snabdijevanja električnom energijom. Njihov skoro kompletan proizvodni portfelj je namijenjen snabdijevanju krajnjih kupaca, putem transfera od proizvodnje do snabdijevanja unutar kompanije, pri čemu funkcija snabdijevanja krajnjih korisnika uzima od 50% do 70%

ukupnog portfelja proizvodnje električne energije. Takođe, cijena električne energije nema jaku korelaciju sa tržišnim cijenama.

Ukupna potrošnja električne energije u BiH u 2019. godini iznosila je 12.330 GWh pri čemu su kupci priključeni na prijenosni sistem preuzeli 1.751 GWh, a kupci priključeni na distributivni sistem 10.143 GWh. Od ovog iznosa 9.209 GWh odnosi se na preuzimanje krajnjih kupaca, a 933 GWh na gubitke u distribuciji. Ukupna prodaja krajnjim kupcima iznosila je 10.960 GWh (1).

Visoki tržišni udjeli državnih vertikalno integriranih kompanija u proizvodnji električne energije se pretvaraju u njihovu značajnu dominaciju u svim zemljama regiona. Konkretno za Bosnu i Hercegovinu, tri entitetske elektroprivrede, snabdijevaju preko 95% kupaca na tržišnom snabdijevanju (u Federaciji BiH ostali snabdijevači snabdijevaju svega 5,23% energije koja se isporučuje na tržišnom snabdijevanju, dok u Republici Srpskoj mjerljivog udjela drugih snabdijevača na tržišnom snabdijevanju praktično i nema). Ukupan udio isporučene električne energije na javnom i tržišnom snabdijevanju u Bosni i Hercegovini i broj kupaca, za ove tri elektroprivrede je prikazan na Slici 1.

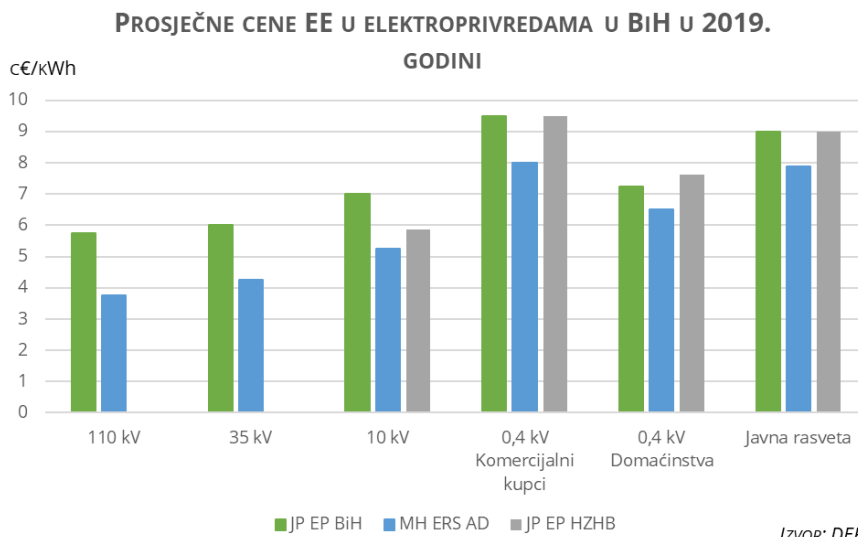
SLIKA 1. UKUPAN UDIO ISPORUČENE ELEKTRIČNE ENERGIJE NA JAVNOM I TRŽIŠNOM SNABDIJEVANJU I BROJ KUPACA ENTITETSKIH ELEKTROPRIVREDA U BOSNI I HERCEGOVINI, 2019. GODINE (IZVOR: DERK)

Dominantan položaj ovih elektroprivreda je podržan kako djelimično amortizovanom imovinom, tako i državnim subvencijama (2) i poslovanjem ispod profitne margine. Takođe, u poređenju sa drugim zemljama EU, dominantan položaj se crpi i iz činjenice da se troškovi emisije CO₂ ne uključuju u cijenu proizvedene električne energije iz uglja, budući da sistem trgovine emisijama nije uveden u BiH. U EU, naknade za emisiju CO₂ su se tokom 2019. godine kretale od 18,35 do 29,46 €/t (3). Sve ovo rezultira niskim cijenama električne energije iz proizvodnje dominantnih elektroprivreda, što sa druge strane negativno utiče na razvoj konkurencije na veleprodajnom tržištu.

Prelazak na tržišno snabdijevanje industrijskih kupaca je rezultiralo određenim nivoom konvergencija cijena električne energije, ali su one i dalje daleko niže od prosjeka EU i regiona (Tabela 1), što se može vidjeti na slici 2, gdje su date prosječne ostvarene cijene entitetskih elektroprivreda.

TABELA 1. PROSEČNE CIJENE NA ORGANIZOVANIM TRŽIŠTIMA „DAN UNAPRED“ U 2019. GODINI

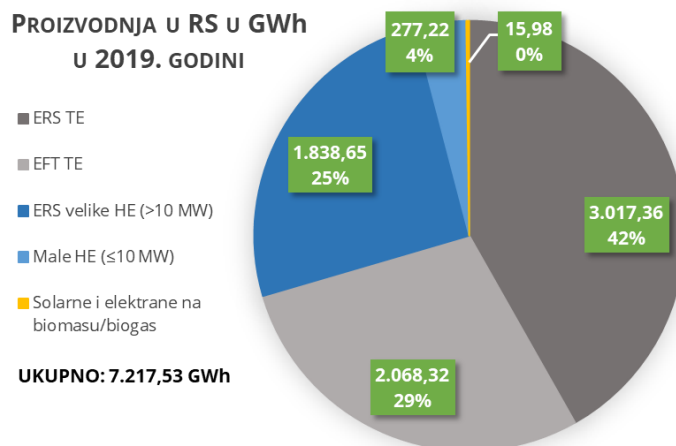
Berzanski indeks	Prosečna cena (€/MWh) na tržištu „dan unapred“
EPEX – Evropska berza za Nemačku	37,70
SIPX – Slovenačka berza	48,72
HUPXDAM – Mađarska berza	50,31
OPCOM – Rumunska berza	50,25
SEEPEX – Srpska berza	50,48
CROPEX – Hrvatska berza	49,31

SLIKA 2. OSTVARENE PROSJEČNE CIJENE ELEKTRIČNE ENERGIJE SA SVIM URAČUNATIM TROŠKOVIMA (BEZ PDV-A) PO NAPONSKIM NIVOIMA ENTITETSKIH ELEKTROPRIVREDA U BOSNI I HERCEGOVINI, 2019. GODINE

Odsustvo berze, tj. organizovanog tržišta električne energije „dan unaprijed“ ostaje glavna prepreka za razvoj konkurencije. Na nivou maloprodaje konkurencija takođe nije uzela maha. Sadašnji proizvođači putem univerzalne usluge (javnog snabdijevanja) i dalje snabdijevaju električnom energijom i zadovoljavaju potrebe za skoro sve krajnje kupce. Mala veličina tržišta u kombinaciji sa niskim maloprodajnim cijenama koje su znatno ispod proseka EU, ne pružaju dovoljne podsticaje za ulazak novih dobavljača na tržište. Promjena snabdjevača je još uvijek usputna, uglavnom zbog nedostatka konkurencije i niskih cijena.

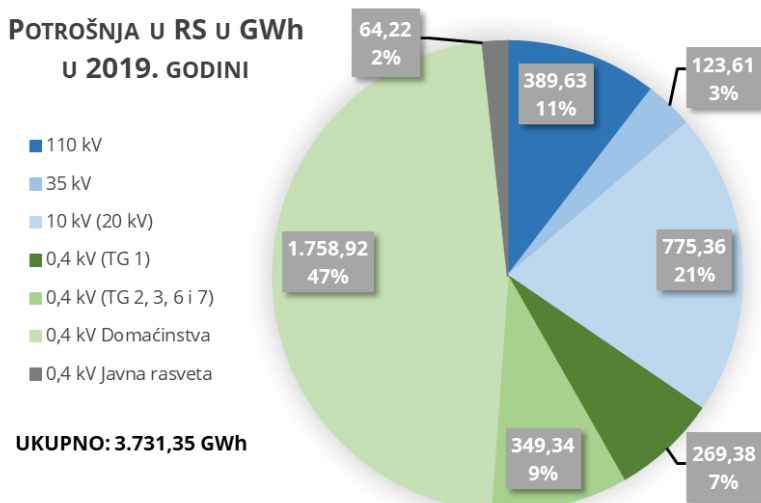
Što se tiče Republike Srpske, u 2019. godini je proizvedeno oko 7,2 TWh električne energije (Slika 3.), dok je potrošnja krajnjih kupaca bila nešto iznad 3,7 TWh (Slika 4.). Kao što se može vidjeti, potrošnja električne energije u Republici Srpskoj je u potpunosti obezbjeđena proizvodnjom iz vlastitih izvora, a znatan dio se plasira u izvoz.

SLIKA 3. PROIZVODNJA ELEKTRIČNE ENERGIJE U REPUBLICI SRPSKOJ U 2019. GODINI (IZVOR: RERS)

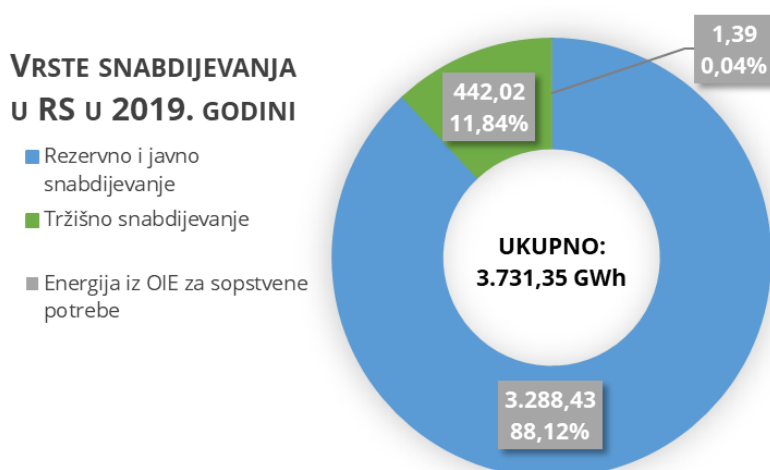
U 2019. godini u Republici Srpskoj se, kao i prethodnih godina, djelatnost javnog snabdijevanja, u potpunosti odvijala unutar MH „ERS“ MP a.d, Trebinje, a preko pet zavisnih preduzeća koja su na svom geografskom području, pored djelatnosti distribucije, obavljala i djelatnost snabdijevanja tarifnih kupaca. Pored toga što imaju obavezu javnog snabdijevanja, ovi snabdjevači imaju i obavezu snabdijevanja kvalifikovanih kupaca koji na otvorenom tržištu ostanu bez svog snabdjevača – rezervno snabdijevanje.

Za razliku od prethodnih godina, u 2019. godini, kupci električne energije iz Republike Srpske, a zbog ograničavanja rezervnog snabdijevanja na 60 dana, su pokazali značajnije interesovanje da promijene snabdjevača i da električnu energiju nabavljaju na tržištu od snabdjevača po vlastitom izboru.

SLIKA 4. POTROŠNJA ELEKTRIČNE ENERGIJE KRAJNJIH KUPACA PO NAPONSKIM NIVOIMA U REPUBLICI SRPSKOJ U 2019. GODINI (IZVOR: RERS)

Ovo se prije svega odnosilo na industrijske kupce koji su bili priključeni na višim naponskim nivoima. Stoga je došlo do značajnijeg pomaka na maloprodajnom tržištu, budući da su kupci koji su se snabdijevali kod rezervnog snabdjevača imali pravo na rezervno snabdijevanje do 1. septembra 2019. godine, do kada su bili dužni da izaberu snabdjevača na tržištu. MH „ERS“ MP a.d. Trebinje je u funkciji tržišnog snabdjevača ponudila ovim kupcima nove ugovore u skladu sa tržišnim principima. Do kraja 2019. godine, većina kupaca je prihvatila uslove koje je ponudio ovaj snabdjevač (ukupno 1.243 kupca) i zaključila ugovor o snabdijevanju. Pored MH „ERS“ MP a.d. Trebinje, jedini snabdjevač koji je bio aktivan na maloprodajnom tržištu Republike Srpske je bio „Energy Financing Team“ d.o.o. Bileća, koji je sklopio ugovor o snabdijevanju sa preostala 2 kupca od ukupno 1.245 kupaca koji su počeli da se snabdijevaju po tržišnim principima (4). Na slici 5 je prikazana raspodjela potrošnje električne energije po vrstama snabdijevanja u 2019. godini u Republici Srpskoj.

SLIKA 5. RASPODELA POTROŠNJE ELEKTRIČNE ENERGIJE PO VRSTAMA SNABDIJEVANJA U REPUBLICI SRPSKOJ U 2019. GODINI (IZVOR: RERS)

Rezervno snabdijevanje je ovim u toku 2019. godine, dobilo ulogu koja mu suštinski pripada, a to je da se koristi kao snabdijevanje u samo određenim situacijama.

Stopa promjene snabdjevača² kao pokazatelj aktivnosti kupaca na maloprodajnom tržištu je u 2019. godini iznosila 0,22%, jer je 1.245 kupaca promijenilo snabdjevača, od ukupno 561.670 kupaca. Gledano na ukupan broj industrijskih kupaca (33.873), ta stopa je viša, i iznosi 3,68%.

TRŽIŠTE ELEKTRIČNE ENERGIJE U REPUBLICI SRPSKOJ U 2020. GODINI

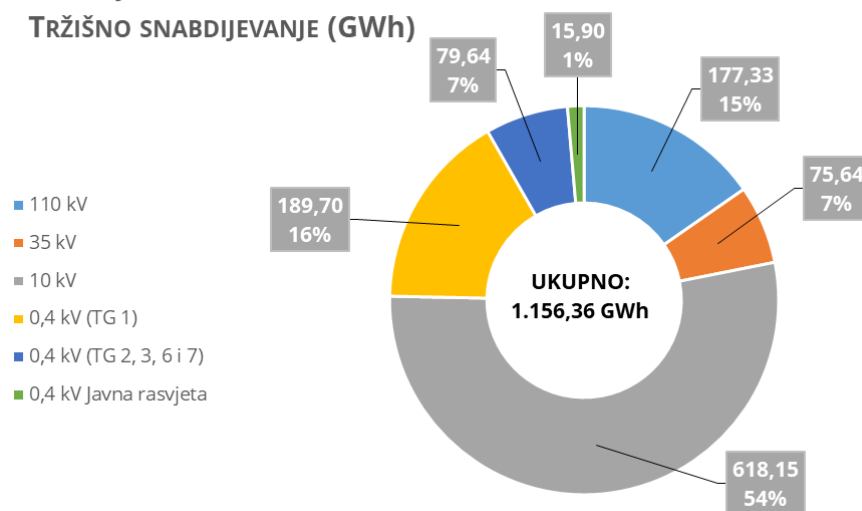
U Republici Srpskoj, u prvih deset mjeseci 2020. godine je proizvedeno oko 4,19 TWh električne energije, dok je potrošnja krajnjih kupaca u tom periodu bila nešto iznad 2,85 TWh. U smislu daljeg razvoja tržišnog snabdjevanja od 01.01.2020. godine, na tržište su izašli i kupci na niskom naponu, čija je potrošnja u 2019. godini bila veća od 35 MWh. Struktura kupaca koji se snabdjevaju na tržištu u 2020. godini je prikazana Tabelom 2:

TABELA 2. STRUKTURA KUPACA PO KATEGORIJAMA POTROŠNJE U SISTEMU TRŽIŠNOG SNABDIJEVANJA U REPUBLICI SRPSKOJ U PRVIH DESET MJESECI 2020. GODINE (IZVOR: MH „ERS“ AD TREBINJE)

R.Br.	Kategorija potrošnje	Broj kupaca	Mjernih mjesta	Potrošnja (GWh)
1	110 kV	5	17	177,33
2	35 kV	29	40	75,64
3	10 kV	976	1.253	618,15
4	0,4 kV TG 6	59	58	2,26
5	0,4 kV TG 7	21	20	0,84
6	0,4 kV Javna rasvjeta	54	408	15,90
7	0,4 kV TG 1	1.281	1.628	189,70
8	0,4 kV TG 2	1.027	1.243	50,97
9	0,4 kV TG 3	512	511	25,57
Ukupno		3.964	5.178	1.156,36

Učešće kupaca po kategorijama potrošnje u ostvarenoj prodaji električne energije na tržišnom snabdjevanju u prvih deset mjeseci 2020. godine u Republici Srpskoj je prikazano slikom 6.

POTROŠNJA U RS U 2020.* GODINI
TRŽIŠNO SNABDIJEVANJE (GWh)

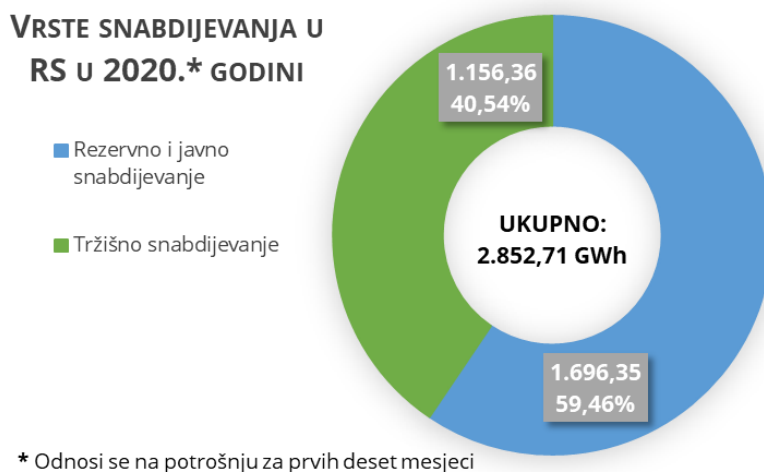
* Odnosi se na potrošnju za prvih deset mjeseci

SLIKA 6. UČEŠĆE KUPACA PO KATEGORIJAMA POTROŠNJE U OSTVARENOJ PRODAJI ELEKTRIČNE ENERGIJE PO TRŽIŠNIM PRINCIPIMA U REPUBLICI SRPSKOJ ZA PRVIH DESET MJESECI 2020. GODINE (IZVOR: MH „ERS“ AD TREBINJE)

² Stopa promjene snabdjevača (eng. *Switching Rate*) predstavlja odnos broja kupaca koji su promijenili snabdjevača u određenom vremenskom periodu i ukupnog broja kupaca.

Što se tiče javnog snabdijevanja, u 2020. godini nije bilo promjena, tako da se u Republici Srpskoj djelatnost javnog snabdijevanja u potpunosti odvijala unutar MH „ERS“ MP a.d, Trebinje preko pet zavisnih preduzeća koja su na svom geografskom području, pored djelatnosti distribucije, obavljala i djelatnost snabdijevanja tarifnih kupaca. I dalje, pored obaveze javnog snabdijevanja, ovi snabdjevači imaju i obavezu rezervnog snabdijevanja.

Na slici 7 je prikazana raspodjela potrošnje električne energije po vrstama snabdijevanja za prvih 10 meseci u 2020. godini u Republici Srpskoj.

SLIKA 7. RASPODELA POTROŠNJE ELEKTRIČNE ENERGIJE PO VRSTAMA SNABDIJEVANJA U REPUBLICI SRPSKOJ U PRVIH DESET MESJECI 2020. GODINE (IZVOR: MH „ERS“ AD TREBINJE)

SPROVOĐENJE DALJEG OTVARANJA TRŽIŠTA ELEKTRIČNE ENERGIJE U REPUBLICI SRPSKOJ I BOSNI I HERCEGOVINI

Imajući u vidu malu veličinu internog tržišta električne energije u BiH, kao i malu veličinu regionalnog tržišta, u prvom redu je neophodna integracija u pan-evropsko tržište koja bi omogućila ozbiljniji razvoj konkurencije i povećanje efikasnosti prekogranične trgovine električnom energijom. Ključni preduslov je povezivanje tržišta „dan unaprijed“ i „unutar dana“, kako na regionalnom nivou (unutar zapadnog Balkana), tako i sa državama članicama EU, pa tako treba intenzivirati aktivnosti na usvajanju pravno-obavezujućeg okvira za spajanje tržišta. Osnovni preduslov za spajanje tržišta je postojanje operativnog tržišta „dan unaprijed“ u samoj BiH, čije uspostavljanje, zbog nedostajućeg pravnog okvira, i dalje nije započeto. Pored prethodno iznesenog, u narednom periodu treba intenzivirati i potpisivanje regionalnih sporazuma između BiH i zemalja regiona, kao i sa susjednim EU regionima za izračunavanje međuzonskih kapaciteta, koji bi doprinijeli boljem iskorišćenju prekograničnih kapaciteta, koji su trenutno uglavnom nedovoljno iskorišćeni.

Što se tiče transparentnosti tržišta električne energije u smislu omogućavanja sveobuhvatne procjene osnova funkcionisanja tržišta kroz centralizovano objavljivanje podataka, tržište električne energije u BiH i Republici Srpskoj se ne može ocijeniti kao potpuno transparentno. U BiH zakonodavstvo na državnom nivou nameće obavezu nezavisnom operatoru prenosnog sistema da objavljuje podatke o prenosnom kapacitetu i pomoćnim uslugama, uključujući pravo da zahtjeva relevantne podatke od učesnika na tržištu. Na entitetskom nivou različita tržišna pravila uključuju obavezu izvještavanja o prognozi potražnje, korišćenju distributivnih mreža i ugovorenoj ponudi. Obaveze za objavljivanje određenih podataka postoje u primenjenim pravilima za raspodjelu prekograničnih kapaciteta, tržišnim pravilima i pravilima balansiranja. Međutim, Uredba Komisije (EU) 543/2013 o podnošenju i objavljivanju podataka na tržištima električne energije³, kao takva formalno nije transponovana u nacionalno zakonodavstvo. Stoga i Regulatorni odbor Energetske zajednice u svom izvještaju naglašava važnost transparentnosti za razvoj tržišta električne energije i podstiče regulatore da u svim slučajevima osiguraju, a tamo gdje je potrebno i pojačaju, usaglašenost svojih nacionalnih učesnika na tržištu sa zahtjevima za objavljivanje podataka iz pomenute Uredbe. Treba napomenuti i da, sa svoje strane, NOS BIH razvija svoju softversku platformu za pružanje podataka za objavljivanje na platformi za transparentnost ENTSO-E.

³ https://www.energy-community.org/dam/jcr:81093d8a-207b-45ae-89ce-dd8abf7ca3e9/ECRB042019_Electricity%20transparency.pdf

U pogledu maloprodajnog segmenta, na komercijalnom snabdijevanju potrebno je načiniti dalje korake da se ukinu državne subvencije entitetskim elektroprivredama, kao i da se njihovo poslovanje podigne iznad profitne margine, kako bi bile spremne da se spremno uhvate u koštac sa svim izazovima koje donosi tranzicija ka dekarbonizovanoj budućnosti, i izvjesno uvođenje sistema za trgovinu emisijama CO₂ u narednoj dekadi. Ovo će sa druge strane sigurno pozitivno uticati i na razvoj konkurencije u ovom segmentu. Što se tiče javnog snabdijevanja, potrebno je da se unakrsne subvencije u pogledu regulisanih cijena za domaćinstva i male kupce budućim mjerama regulatornih komisija u oba entiteta i efikasnim funkcioniranjem tržišta nastave smanjivati, čime će se ispoštovati osnovni regulatorni princip odražavanja stvarnih troškova u formiranju cijena. Time će se omogućiti tržišno nadmetanje i u snabdijevanju domaćinstava, odnosno otvoriti mogućnosti tržišnim snabdjevačima da ponude povoljnije cijene i budu konkurentni i u tom segmentu tržišta.

Iako je stav Evropske komisije da regulisane cijene predstavljaju prepreku konkurenciji na maloprodajnom tržištu električne energije i upravljivoj potrošnji, ukoliko nisu vremenski ograničene ili primjenjive u izuzetnim slučajevima uslovljenim socijalno-ekonomskim okolnostima, regulacija cijena električne energije za domaćinstva postoji i kod država članica EU, tako da se ne može očekivati brzo ukidanje regulacije cena u BiH i Republici Srpskoj.

Ono što se svakako mora naglasiti je da postoji bitna razlika između regulisanih cijena na maloprodajnim tržištima zemalja članica EU i pojedinih zemalja regiona, kao i Republike Srpske. U slučaju zemalja članica EU, regulisane cijene obično predstavljaju gornji segment cjenovnog ranga, tako da su cijene koje se nude od strane ostalih snabdjevača nešto niže od cijene na javnom snabdijevanju. Na ovaj način, regulisane cijene ne predstavljaju direktnu prepreku za razvoj tržišta i ograničavajući faktor za ulazak novih snabdjevača na tržište, budući da su zasnovane na tržišnim cijenama za električnu energiju. Nasuprot tome, u slučaju Republike Srpske, prosječna maloprodajna regulisana cijena za javno snabdjevanje je, kako u ovom trenutku, tako izvjesno i u budućnosti, niža u odnosu na „punu ekonomsku cijenu“, tako da nema zainteresovanih snabdjevača na ovom segmentu tržišta, a i da ih ima, kupci nemaju interesa da mijenjaju javnog snabdjevača koji im nudi jeftiniju cijenu od bilo kog drugog snabdjevača. Ovim se onemogućava postojanje konkurentnog tržišta, ali i održivog poslovanja javnog snabdjevača. Da bi se omogućila „mekana tranzicija“ regulisanih cijena sa sadašnjih cijena električne energije za domaćinstva koje su u funkciji jednog od makroekonomskih instrumenata uz pomoć koga država sprovodi dio socijalne politike, ka tržišnim cijenama, kada bi regulacija cijena mogla biti ukinuta, novi Zakon o električnoj energiji je članom 135. propisao postepeno povećavanje udjela električne energije za javno snabdijevanje koja se nabavlja na tržištu pri čemu se smanjuje udio u nabavci električne energije za javno snabdijevanje po regulisanim cijenama, sa projekcijom da će se od 2025. godine, cjelokupna električna energija za javno snabdijevanje nabavljati u skladu sa tržišnim principima.

U Republici Srpskoj, krajem 2020. godine, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite je započelo aktivnosti na donošenju Uredbe o uslovima za sticanje statusa energetske zaštićenog kupca, pa se očekuje da će tokom 2021. godine zaštita ovog segmenta stanovništva zaživjeti i biti institucionalizovana u ovom entitetu. Ipak, u EU je takozvani Četvrti energetske paketa (Paket čista energija za sve Evropljane), uveo niz zahtjeva koji se odnose na energetske siromaštvo. Tako se od država članica EU zahtijeva da procijene broj domaćinstava koja su u energetske siromaštvo, i u slučaju da postoji značajan broj ovakvih domaćinstava, da u svoj plan uključe nacionalni indikativni cilj i mjere za smanjenje energetske siromaštva i kao i da redovno izvještavaju o postignutom napretku. S druge strane, nova Direktiva o električnoj energiji zahtijeva od država članica EU da uspostave i objave set kriterijuma za procjenu broja kupaca u energetske siromaštvo. Prema zaključcima Ministarskog saveta Energetske zajednice usvojenim 2019. godine, navedena legislativa EU postaće dio pravnog okvira Energetske zajednice u 2021. godini, pa će i Republika Srpska, kao konstitutivni dio Bosne i Hercegovine koja je ugovorna strana Energetske zajednice, morati da u budućnosti implementira navedene propise u nacionalno zakonodavstvo.

Efikasna energetska tranzicija ka dekarbonizovanoj energetske budućnosti zahtijevaće povećanje napora ka razvijanju konkurencije na tržištu električne energije i razvijanju mehanizama sa efikasnim cjenovnim signalima koji će privući konkurentne investicije u obnovljive izvore i omogućiti novim igračima da uđu na tržište. Jedan od segmenata novih tržišnih igrača koje treba razviti su kupci – proizvođači električne energije iz obnovljivih izvora energije. U pogledu legislative, novim Zakonom o električnoj energiji prepoznat je ovaj segment krajnjih kupaca, a kroz podzakonska akta potrebno je obezbediti njihovu integraciju na način i kako je opisano u nedavno donesenim Smjernicama politike Sekretarijata Energetske zajednice o integraciji kupaca – proizvođača električne energije iz obnovljivih izvora energije (4).

ZAKLJUČAK

Razvoj konkurentskog tržišta električne energije je ključan za dobijanje pouzdanih cjenovnih signala na tržištu i nastavka energetske tranzicije svih tržišta električne energije u zemljama regiona zapadnog Balkana, pa samim tim i tržišta u BiH, odnosno tržišta u Republici Srpskoj. Implementacija legislative iz Trećeg energetske paketa je dovela do značajnog restrukturiranja elektroenergetskog sektora i internog tržišta električne energije, što je

rezultiralo u određenoj mjeri i djelimičnom deregulacijom cijena i otvaranjem tržišta. Ipak, stvarna konkurencija je još uvijek daleko od razvoja. Kao posledica toga, investicije u elektroenergetskom sektoru koje su posledica signala sa tržišta električne energije idu dosta sporo.

U budućnosti je potrebno intenzivirati rad na svim aktivnostima koje je potrebno sprovesti na putu ka potpuno liberalizovanom i uređenom tržištu električne energije. Na ovom putu značajna je uloga svih zainteresovanih strana, pri čemu je najveća odgovornost kako na entitetskim vladama i resornim ministarstvima, tako i na regulatornim tijelima oba entiteta kao i na nivou Bosne i Hercegovine, i naravno na tri entitetske elektroprivrede, koje predstavljaju najveće igrače na tržištu. Potpuna implementacija Trećeg energetskeg paketa, a uskoro i Četvrtog, mora biti imperativ koji će omogućiti puno uspostavljanje tržišta električnom energijom i što je najvažnije obezbijediti konkurentno okruženje koje će doprinijeti ispunjenju nacionalnih ciljeva koji su prevashodno usmjereni na obezbeđivanje sigurnosti snabdijevanja električnom energijom, održivosti poslovanja nacionalnih elektroprivreda i u pravcu ostvarivanja snabdijevanja električnom energijom po što nižoj cijeni, a u cilju obezbeđenja što boljeg socijalnog položaja svojih građana, kao i boljih uslova za razvoj ostalih grana privrede. Prethodno izneseno uostalom predstavlja i opšti interes Republike Srpske i kao takvo je prepoznato i u novom Zakonu o električnoj energiji.

LITERATURA

1. Državna regulatorna komisija za električnu energiju, 2020, "Izveštaj o radu za 2019. godinu".
2. Energy Community Secretariat, 2019, "Rocking the Boat: What is Keeping the Energy Community's Coal Sector Afloat?"
3. EEX, 2020, "Emission Spot Primary Market Auction Report 2019".
4. Regulatorna komisija za energetiku Republike Srpske, 2020, "Regulatorni izvještaj o tržištu električne energije, prirodnog gasa i nafte i derivata nafte u Republici Srpskoj za 2019. godinu".
5. Energy Community Secretariat, 2020, "Policy Guidelines on Integration of Renewables Self-Consumers", PG 03/2020.